

УДК 347.62

Н. ЛОПАТА,
*магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ОСОБЛИВОСТІ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

У статті досліджується питання правового регулювання та особливостей реєстрації шлюбів за участю іноземних громадян та осіб без громадянства, висвітлюються колізійні питання, які виникають при реєстрації шлюбу між громадянами України та іноземними громадянами.

Ключові слова: шлюб, іноземні громадяни, шлюбний вік, міжнародний договір, церковний шлюб.

Є країни, культура та традиції яких істотно відрізняються від українських. Як відомо, у різних країнах світу законодавство теж не є ідентичним. Тому не дивно, що є деякі проблеми розбіжностей норм зарубіжного та українського законодавства.

У сучасній правовій науці, в сімейному законодавстві дедалі частіше застосовується поняття «шлюби міжнародного характеру» або «шлюби за участю іноземного елемента». Такий їх статус визначається кількома чинниками:

- а) участю в них іноземного елемента (фізичної особи);
- б) регулювання відповідних відносин із застосуванням іноземного права;
- в) зарубіжним місцем укладення шлюбу.

Наявність у відносинах іноземного елемента в різних його проявах ставить питання про визначення матеріального права певної країни, яке буде застосовуватися до регулювання цих відносин. Гострота цього питання полягає у тому, що в законодавстві різних країн щодо регулювання сімейних відносин існують значні відмінності, які ґрунтуються на культурних, етнічних, релігійних та правових традиціях. Аналіз особливостей правового регулювання укладення шлюбів з іноземцями варто починати з дослідження відмінностей законодавства різних країн. Це допоможе нам встановити, з приводу чого можуть виникати колізії, які потребують вирішення.

Правовий статус іноземців та осіб без громадянства визначається Конституцією України, законом України «Про статус іноземців та осіб без громадянства» та іншими законами України, а також міжнародними договорами України [4, ст. 2].

У статті 26 Конституції України а також у статті 2 Закону України «Про статус іноземців та осіб без громадянства» зазначено, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» законними підставами перебування на території України для іноземців та осіб без громадянства є реєстрація на території України паспортного документа або наявність посвідки на постійне або тимчасове проживання в Україні, або документів, що посвідчують отримання статусу біженця чи притулку в Україні.

Відповідно до статті 18 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземці та особи без громадянства можуть укладати шлюби з громадянами України та іншими особами відповідно до законодавства України. Іноземці та особи без громадянства мають рівні з громадянами України права і обов'язки у шлюбних і сімейних відносинах. Форма і порядок укладення шлюбу в Україні між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, а також між іноземцями або особами без громадянства визначаються правом України, що передбачено статтями 55 та 56 Закону України «Про міжнародне приватне право».

Досягнення шлюбного віку особами, які бажають побратися, передбачене правовими джерелами всіх держав. У більшості з них вік шлюбного повноліття нижчий від віку загального повноліття. Шлюбний вік для жінок здебільшого нижчий, ніж для чоловіків. У різних державах цей вік неоднаковий. Приміром, стаття 13 Сімейного кодексу Російської Федерації встановлює шлюбний вік у 18 років. Стаття 10 Кодексу Республіки Казахстан про шлюб та сім'ю теж встановлює шлюбний вік для чоловіків та жінок у 18 років. У США залежно від штату вік для вступу до шлюбу коливається для чоловіків від 14 до 18 років, а для жінок від 13 до 17 років. У різних провінціях Канади шлюбний вік коливається від 16 до 19 років.

Реєстрація шлюбу в Україні регулюється Сімейним кодексом України. Статтею 22 зазначеного Кодексу шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у 18 років. Особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають досягти шлюбного віку на день реєстрації шлюбу. Це загальне правило, але законодавство передбачає випадки, коли шлюбний вік може бути зменшено. Згідно зі статтею 23 Сімейного кодексу України за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам.

Іноземець, який не досяг шлюбного віку, встановленого статтею 22 СК, не може зареєструвати шлюб в органі реєстрації актів цивільного стану навіть тоді, якщо за законом країни його громадянства вступ у шлюб допускався б й у більш ранньому віці. Такий висновок випливає з норм сімейного законодавства України, а також міжнародно-правових угод України.

Згідно з частиною 3 статті 21 Сімейного кодексу України релігійний обряд шлюбу не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя. Утім релігійні шлюби є досить поширеними в багатьох країнах світу. Наприклад, в ісламських країнах реєстрація шлюбів відбувається відповідно до Корану.

У деяких країнах існують також расові обмеження, неможливість укладення шлюбу без згоди на те батьків. Згідно з чинним законодавством України такі шлюби визнаються дійсними на території України. Але на території країни, де існують такі заборони і обмеження шлюб, може бути невизнаним, якщо про інше не було укладено міжнародного договору. Як наслідок, може виникнути проблема, коли на території однієї країни шлюб визнається, а на території іншої – ні.

На території України, якщо мусульмани бажають зареєструвати шлюб у церкві за своїми церковними звичаями, – це їх право, але такий шлюб не буде визнаний Україною. Відповідно до ст. 21 Сімейного кодексу України шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в органі державної реєстрації актів цивільного стану.

Згідно з частиною 1 статті 25 Сімейного кодексу України жінка та чоловік одночасно можуть перебувати лише в одному шлюбі та мають право на повторний шлюб лише після припинення попереднього шлюбу. Водночас у країнах, що проповідують іслам, полігамність серед чоловіків передбачена на законодавчому рівні. На території України полігамність є однією з причин визнання шлюбу недійсним.

З урахуванням цих законодавчих вимог Правилами реєстрації актів цивільного стану в Україні, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 18.11.2003 № 140/5), зареєстрованими в Міністерстві юстиції України 18.11.2003 за № 1958/8379, передбачено, що якщо в паспортах або паспортних документах іноземців та осіб без громадянства відсутні відомості про сімейний стан їх власників, то вони повинні одночасно подати документ про те, що не перебувають у шлюбі, виданий компетентним органом країни свого громадянства або країни постійного проживання. Оригінал документа про сімейний стан разом з перекладами

поданих документів залишаються у справах відділу реєстрації актів цивільного стану, який прийняв заяву та зареєстрував шлюб [7].

Відповідно до вимог статті 13 Закону України «Про міжнародне приватне право» документи, що видані уповноваженими органами іноземних держав у встановленій формі, визнаються дійсними в Україні в разі їх легалізації, якщо інше не передбачено законом, або міжнародним договором України.

Якщо документи іноземців, осіб без громадянства, які є підставою для реєстрації шлюбу, складені іноземною мовою, до них обов'язково додається переклад тексту на українську мову, достовірність якого засвідчується консульською установою або дипломатичним представництвом України за кордоном, посольством (консульством) держави, громадянином якої є іноземець, Міністерством закордонних справ, іншим відповідним органом цієї держави або нотаріусом.

Якщо до зазначених документів додано їх переклад, достовірність якого засвідчено згідно із законодавством іноземної країни, у якій їх видано, то він також повинен бути легалізований у встановленому порядку.

Органи державної реєстрації актів цивільного стану повідомляють компетентні органи іноземних держав, з якими Україною укладено договори про правову допомогу і правові відносини у цивільних і сімейних справах, про державну реєстрацію актів цивільного стану громадян таких держав, якщо правилами договорів передбачено надання зазначених відомостей.

Довгий час основною колізійною нормою щодо регулювання укладення шлюбу була прив'язка до права країни місця укладення шлюбу. Застосування при укладенні шлюбу з іноземцями права країни місця укладення шлюбу забезпечує «правову стабільність» такого шлюбу в цій країні, але при цьому може виникати небезпека визнання такого шлюбу недійсним за кордоном. Це навіть зумовило виникнення такого поняття, як «кульгаючі шлюби» та спонукало до удосконалення колізійного регулювання [6].

Відповідно до статті 55 Закону України «Про міжнародне приватне право» право на шлюб визначається особистим законом кожної з осіб, які подали заяву про укладення шлюбу. У разі укладення шлюбу в Україні застосовуються вимоги Сімейного кодексу України щодо підстав недійсності шлюбу. Форма і порядок укладення шлюбу в Україні між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, а також між іноземцями або особами без громадянства визначаються правом України.

Згідно з Інструкцією «Про порядок реєстрації актів громадянського стану в дипломатичних представництвах та консульських установах України» шлюб між громадянами України, якщо хоча б один з них проживає за межами України, може укладатися в консульській установі або дипломатичному представництві України згідно з правом України.

Консул здійснює реєстрацію шлюбу виключно між громадянами України, які на законних підставах проживають за межами України. Жінка та чоловік, які бажають зареєструвати шлюб, подають особисто письмову заяву за встановленою формою до дипломатичного представництва чи консульської установи України в країні перебування.

Якщо консул до реєстрації шлюбу отримає письмову інформацію про наявність передбачених законодавством перешкод до укладення шлюбу, то консул відкладає реєстрацію та пропонує заявникові, який надав таку інформацію, представити в термін не більш як три місяці відповідні докази, які підтверджують наявність цих перешкод. Рішення про таке відкладення реєстрації шлюбу може бути оскаржене в судовому порядку.

На прохання зацікавлених осіб або зі своєї ініціативи консул сам може робити необхідну перевірку. Консул повідомляє осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, про відстрочку реєстрації шлюбу. За наявності передбачених законодавством перешкод для реєстрації шлюбу консул відмовляє в його реєстрації і видає письмове роз'яснення. Якщо відомості про такі перешкоди не дістануть підтвердження, шлюб реєструється на загальних підставах.

Укладення шлюбу між іноземцями в консульській установі або дипломатичному представництві відповідних держав в Україні регулюється правом акредитуючої держави.

Україна є учасницею міжнародно-правових договорів з різними країнами. У цих договорах уточнюються ті питання, які можуть виникнути при реєстрації шлюбу з громадя-

нами цих країн. Для того, щоб дізнатися, право якої країни застосовувати та яким чином укласти шлюб при реєстрації шлюбу за участю іноземних громадян, слід звернутися до міжнародно-правових договорів України. Таких договорів багато, перелік міститься на офіційному сайті міністерства юстиції України.

Так, згідно з міжнародними договорами між Україною і Литовською Республікою, Латвійською Республікою, Республікою Узбекистан про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах умови укладення шлюбу визначаються для кожної із осіб, що вступають до шлюбу, законодавством договірної сторони, громадянином якої вона є. Крім того, повинні бути дотримані вимоги законодавства договірної сторони, на території якої укладається шлюб, стосовно перешкод до укладання шлюбу. Форма укладання шлюбу визначається законодавством договірної сторони, на території якої укладається шлюб.

Згідно зі статтею 58 Закону України «Про міжнародне приватне право» шлюб між громадянами України, шлюб між громадянином України та іноземцем, шлюб між громадянином України та особою без громадянства, що укладений за межами України відповідно до права іноземної держави, є дійсним в Україні за умови додержання щодо громадянина України вимог Сімейного кодексу України щодо підстав недійсності шлюбу. Шлюб між іноземцями, шлюб між іноземцем та особою без громадянства, шлюб між особами без громадянства, що укладені відповідно до права іноземної держави, є дійсними в Україні.

Норми про визнання шлюбів є у багатьох міжнародних договорах про правову допомогу в цивільних та/чи сімейних і кримінальних справах. Тут же визначається і компетентність органів, які беруть участь у розгляді справ про визнання шлюбів за участю іноземців.

Також згідно із Законом України «Про міжнародне приватне право» правові наслідки шлюбу визначаються спільним особистим законом подружжя, а за його відсутності – правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, за умови, що хоча б один з подружжя все ще має місце проживання у цій державі, а за відсутності такого – правом, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином.

Подружжя, яке не має спільного особистого закону, може обрати право, що буде застосовуватися до правових наслідків шлюбу, якщо подружжя не має спільного місця проживання або якщо особистий закон жодного з них не збігається з правом держави їхнього спільного місця проживання.

Подружжя може обрати для регулювання майнових наслідків шлюбу право особистого закону одного з подружжя або право держави, у якій один з них має звичайне місце перебування, або, стосовно нерухомого майна, право держави, у якій це майно знаходиться.

Підсумовуючи сказане, можна констатувати, що українське, закордонне і міжнародне законодавства у сфері сімейних відносин виробили досить репрезентативну правову базу колізійного регулювання укладення шлюбу за участю іноземних громадян, його реєстрації та визнання шлюбу. Ключові норми регулювання цих відносин ґрунтуються на засадах особистого закону їх учасників, місця проживання або перебування, на принципах найтіснішого зв'язку, найбільш сприятливого права та автономії волі.

Список використаних джерел

1. Конституція України: [прийнято Верховною радою України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Сімейний кодекс України: [прийнято Верховною радою України від 10.01.2002 № 2947-III] // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 44.
3. Про міжнародне приватне право громадянства [закон України: офіц. текст: за станом на 09 червня 2013 року] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – № 32. – С. 1248.
4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства [Закон України: офіц. текст: за станом на 11 серпня 2013 року] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2012. – № 19. – С. 833.
5. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні [Закон України: офіц. текст: за станом на 02 січня 2014 року] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 15. – С. 518.

6. Калакура В. Колізійне регулювання укладення шлюбу з участю іноземного елемента [Електронний ресурс] / В. Калакура. – Режим доступу: <http://pravoznaves.com.ua/period/article/5720/%C2>

7. Петренко П.Д. Питання щодо особливостей реєстрації шлюбу з іноземними громадянами [Електронний ресурс] / П.Д. Петренко. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/11356>

8. Офіційний сайт Міністерства Юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua>

В статье исследуется вопрос правового регулирования и особенностей регистрации браков с участием иностранных граждан и лиц без гражданства, освещаются коллизионные вопросы, которые возникают при регистрации брака между гражданами Украины и иностранными гражданами.

Ключевые слова: брак, иностранные граждане, брачный возраст, международный договор, церковный брак.

The article investigates question of legal regulation and features of registering marriages in volving foreign nationas and state lesspersons,covered conflict questions that arisein marriage between citizens of Ukraine and foreign citizens.

Key words: marriage, foreign citizens, age of marriage, international agreement, church marriage.

Одержано 28.02.2015.